

نقش نیروی دریایی راهبردی ارتش در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران

علی سلیمان اوغلی^۱

محمدحسین پناهی^۲

چکیده

بدون شک وقوع بحران و پیامدهای ناشی از آن یکی از برجسته‌ترین تهدیدهای امنیت ملی برای کشورها به شمار می‌آید. مقابله نمودن سریع با رویدادهای طبیعی یا انسان‌ساز پیش‌بینی نشده که روال عادی فعالیت‌های یک منطقه حیاتی را مختل ساخته، منجر به افزایش عمق، نفوذ و گسترش آن در منطقه شده و در کوتاه‌ترین زمان به بحران تبدیل خواهد شد. از جمله مناطق راهبردی کشور که با توجه به اقلیم و جغرافیای آن همواره در معرض وقوع رویدادهای غیرمنتظره بوده است، سواحل ارزشمند و راهبردی مکران است. از این رو بدیهی است که سازمان‌های مربوطه جهت مقابله با بحران‌های احتمالی در این منطقه از آمادگی لازم برخوردار باشند.

هدف از انجام این پژوهش توجه به حوزه مأموریت، توانمندی انسانی و تجهیزات و تأسیسات نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران در منطقه مکران، پژوهش حاضر در پی بررسی نقش نیروی دریایی در تسهیل مدیریت بحران در سواحل مکران خواهد بود. روش پژوهش در این تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی بوده و ابزار گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای است. نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد نداجا با سرلوحه قراردادن بیانات فرماندهی معظم کل قوا (مدضله‌العالی) مبنی بر اینکه «این منطقه، نقطه‌ای اساسی در ایفای مسئولیت نیروی دریایی است» و با بهره‌گیری از توانمندی‌های خود در حوزه دریایی، هوادریا، تأسیسات و تجهیزات ساحلی و نیروی انسانی مجرب و سرعت عمل در ورود به عرصه‌های خطر، نقش حائز اهمیتی در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران ایفا می‌کند و این مهم منشاء تسریع در رسیدن به ثبات پس از بحران شده و قطعاً از عوامل مؤثر در جلوگیری از بروز بحران‌های امنیتی خواهد بود.

واژگان کلیدی: مدیریت بحران، نیروی دریایی راهبردی آجا، سواحل مکران.

مقدمه

در کشورهای حادثه‌خیز، پیامدهای ناشی از بحران‌ها از عوامل اصلی بازدارنده توسعه بشمار می‌آید. این‌گونه حوادث موجب جان‌باختن و جراحت افراد، خسارت به اموال، تولیدات تجهیزات و زیرساخت‌ها شده و در نتیجه شیوه‌زندگی در آن جامعه متأثر شده و ابعاد اجتماعی و روانی ناگواری به دنبال خواهد داشت. مدیریت بحران بر آنست تا با مجموعه فعالیت‌های اجرایی و تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و سیاسی وابسته به مراحل مختلف و تمامی سطوح بحران، در راستای نجات، کاهش ضایعات و خسارات، جلوگیری از وقفه زندگی، تولید و خدمات، حفظ ارتباطات، حفظ محیط‌زیست و بالاخره ترمیم و بازسازی خرابی‌ها اقدام نماید (نبی‌وهمکاران، ۱۳۹۵: ۲).

در سال‌های اخیر وقوع سوانح متعدد منجر به وارد آمدن خسارات جانی و از بین رفتن سازه‌های زیربنایی بسیاری در کشور گردیده‌است (کشکولی و صیدیگی، ۱۳۹۵: ۳۰). قراردادن ایران در کمربند زلزله، وقوع آن در بستر دریای عمان موجب وقوع سوانحی در سواحل مکران شده و خسارات زیادی بر تأسیسات ساحلی و مسکونی وارد خواهد آورد. علاوه بر این وجود کانون‌های بحرانی گرد و غبار در سیستان و بلوچستان از یک طرف و امکان وقوع بحران آب در این منطقه از سوی دیگر، سواحل مکران را به منطقه‌ای بحران‌خیز بدل نموده که نیاز است علاوه بر سازمان‌های مرتبط در مدیریت بحران کشور، نیروهای نظامی مستقر در منطقه همچون نیروی دریایی راهبردی آجا، ضمن برنامه‌ریزی و تدوین دستورالعمل‌های پابرجا و اجرایی، آمادگی ورود به عرصه بحران را کسب کرده و بمحض بروز نشانه‌های بحران برای جلوگیری از گسترش و تبدیل بحران به شرایط حاد امنیتی، وارد عمل شود (مقیمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱).

این پژوهش، استعداد و توانمندی‌های نیروی دریایی راهبردی ارتش و امکان واکنش فوری این نیرو در هنگام وقوع بحران‌های طبیعی و انسان‌ساز را مورد بررسی قرار داده و کوشیده است سازکارهای موجود کشور در راستای امکان بهره‌گیری از توان بالقوه نیروی دریایی در سهیل مدیریت بحران در سواحل مکران را واکاوی نماید.

کشور ایران بواسطه موقعیت جغرافیایی، شرایط اقلیمی و وضعیت زمین‌شناختی از جمله کشورهای بلاخیز جهان محسوب می‌شود. همه ساله بواسطه وقوع سیل، زلزله و سایر بلایا، خسارات و تلفات فراوانی به کشور وارد می‌شود. از سوی دیگر کیفیت نامطلوب طراحی، ساخت و کنترل ساختمان‌ها و تأسیسات حیاتی، ساخت و ساز در مناطق خطرناک و زیانبار سوانح طبیعی تأثیرگذار است. همچنین عدم آگاهی و آمادگی مردم و مسئولین نیز عامل مضاعفی در تشدید صدمات، تلفات و سوانح محسوب می‌شود (عابدی، ۱۳۷۷: ۵۲).

سواحل مکران، مروارید فراموش شده دریای عمان، یکی از چهارراه‌های اصلی کریدور جنوبی تجارت جهانی نیز محسوب می‌شود. این سواحل به دلیل موقعیت استراتژیک خود و دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی، جایگاه ویژه‌ای در مبادلات بین ایران و سایر نقاط منطقه دارد، حال اینکه به علت مغفول ماندن در

برهه‌ای از زمان، پابه‌پای سایر مناطق کشور رشد نکرده و به دلیل بحران‌خیز بودن این مناطق، در صورت بروز هریک از بحران‌های، آب، زلزله، سونامی و حتی ریزگردها و به علت بافت قومیتی این منطقه و پیشینه مخالفت برخی از اقوام، مستعد شکل‌گیری بحران‌های امنیتی خواهد بود (مشرق: ۱۳۹۳).

در این میان مسئله قابل تأمل اینکه نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران که در راستای مأموریت‌های راهبردی خود، در سطح سواحل مکران و تا شرقی‌ترین مرز دریایی کشور گسترش یافته و تأسیسات دریایی و ساحلی خود را مستقر نموده در همراهی با سایر سازمان‌های دولتی و غیر دولتی، برابر سامانه ملی مدیریت بحران، چه نقشی ایفا می‌کند و آیا از اثرگذاری مثبت و قابل توجهی برخوردار خواهد بود و اینکه فعالیت نیروی دریایی چه نقشی در تسهیل روند مدیریت بحران در این مناطق خواهد داشت؟ ستاد مدیریت بحران یا سامانه جامع ملی بحران کشور، مشخص‌کننده یک چارچوب ثابت و در عین حال قابل انعطاف برای ایجاد و سازماندهی تمامی سطوح حکومت، سازمان‌های غیردولتی، بخش خصوصی و مردم، بمنظور آمادگی جهت رویارویی با بحران است. این ستاد بایستی پیش از بروز و ظهور هرگونه بحران، در راستای ارزیابی منابع خود، از توانمندی‌های نیروی دریایی راهبردی ارتش آگاهی کامل کسب نموده و تصمیم‌های لازم بمنظور بهره‌برداری از این توانمندی‌ها را متناسب با نوع بحران اتخاذ نماید (علمداری، ۱۳۸۹).

در صورتی که قبل از وقوع هرگونه بحران، وظایف، اختیارات، زمان و نحوه ورود نیروی دریایی به عرصه بحران، متناسب با ظرفیت‌ها و توانمندی‌های این نیرو در قالب سناریوهای عملیاتی و قابل اجرا تنظیم و ابلاغ گردد، در زمان بروز بحران، با ساز و کار اجرایی از پیش تعیین‌شده و حتی تمرین‌شده و بدون غافلگیری و از دست دادن زمان که نبض و کلید مقابله با بحران می‌باشد با شرایط روبرو شود، قطعاً درصد بالایی از وظایف محوله را انجام و از هدر رفت فرصت‌ها و منابع جلوگیری بعمل آمده ازاین‌رو در تسهیل مدیریت بحران به مراتب آمادگی بیشتر خواهد بود (اسکندری، ۱۳۹۲، ۴۶).

توجه نمودن به این مهم قبل از بحران بی توجهی و بی‌اطلاعی اعضای ستاد از وظایف خود را در پی خواهد داشت و میزان اثر بخشی اقدامات نیروی دریایی نیز در حین بحران به مراتب کاهش یافته و نخواهند توانست با حداکثر توان در صحنه حاضر شده و چه بسا این امر موجب اتلاف منابع و از دست رفتن فرصت‌ها در زمان بحران خواهد شد (رئیس اکبری، ۱۳۸۴: ۲۴۵).

با عنایت به موارد ذکرشده سئوالی که مطرح است اینکه: حضور نیروی دریایی راهبردی ارتش در سواحل مکران چه نقشی در تسهیل مدیریت بحران در این منطقه دارد؟

نظر به حوزه مأموریت، قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و منابع نیروی دریایی ارتش و گسترش و تجهیز پایگاه‌های این نیرو، به‌همراه استقرار کارکنان و خانواده‌هایشان در سواحل مکران، فرض بر اینست که نیروی دریایی راهبردی

ارتش نقش بسزا و سهم قابل توجهی در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران خواهد داشت (آنا: ۱۳۹۷). بررسی‌های صورت گرفته حاکی از بحران‌خیز بودن سواحل مکران و کاوش جنبه‌های مختلف تخصصی آن بوده است: در پژوهشی آسیب‌پذیری‌های خط‌ساحلی مکران از دیدگاه مورفولوژی و فرسایش ساحلی مورد بررسی قرار گرفته (صفایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۳) با هدف پهنه‌بندی خطر سونامی در سواحل مکران، با استحصال داده‌های GIS وقوع سونامی در سواحل مکران را با نرم‌افزار Com MIT مدل‌سازی و مورد بررسی قرار داده‌اند (تیتو و همکاران، ۲۰۱۱). ضمن واکاوی چالش تغییر اقلیم در مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی ایران، با مطالعه موردی سواحل مکران، بر این عقیده‌اند که سواحل عمان از مناطق آسیب‌پذیر کشور در مقابل تغییر اقلیم است که می‌تواند شاخص‌های زیست‌پذیری منطقه را کاهش دهد. همچنین سایت‌های خبری متعدد با هدف بیان نقاط آسیب‌پذیر و بحرانی سواحل مکران، نسبت به مصاحبه با کارشناسان مربوطه و ارائه گزارش‌های خبری در این خصوص اقدام نموده‌اند (نوری‌سامله، ۱۳۹۵: ۱۲) نبود شبکه آب در سیستان و بلوچستان، آب‌رسانی سقایی توسط تانکرهای آب‌رسان و عدم سرمایه‌گذاری کافی در ساخت آب شیرین‌کن و ایجاد شهرک‌های آب شیرین‌کن را مطرح نموده و بحران آب را مورد بررسی قرار داده است (تسنیم: ۱۳۹۷) گفتگو با کارشناسان زلزله‌شناسی، خطر وقوع زلزله و پدیده سونامی در سواحل مکران را مورد بررسی قرار داده (ایسنا: ۱۳۹۶). در جریان گفتگو با نمایندگان استانی، اذعان براینست که گرد و غبار و ریزگردها در سواحل مکران به بحران ملی تبدیل شده است (باشگاه خبرنگاران جوان: ۱۳۹۶) برخلاف اینکه مبادی متعدد علمی و خبری به منشاء بروز بحران احتمالی آبی در سواحل مکران پرداخته‌اند، پژوهش قابل استنادی در زمینه مشارکت ارگان‌های نظامی، دولتی و حتی خصوصی در تسهیل مدیریت بحران سواحل مکران صورت نگرفته، گفتنی است پرداختن به موضوع بحران‌های امنیتی در سواحل مکران، از این موضوع مستثنی است.

برای نیل به جزئیات مطرح‌شده ابتدا مبانی مدیریت بحران و چرخه بحران مورد بررسی قرار گرفته، ضمن آشنایی با موقعیت جغرافیایی و شرایط اقلیمی سواحل مکران و اهمیت این سواحل از نقطه‌نظر راهبردی، امکانات و توانمندی‌های نیروی دریایی در سواحل دریایی عمان و چگونگی امکان بهره‌برداری از آنها در شرایط بروز بحران، تشریح خواهد شد.

مفاهیم و مبانی نظری

بحران: در فرهنگ عمید، بحران به معنی آشفتگی و تغییر حالت آورده شده است دکتر ناطق الهی، بحران را رویدادی طبیعی یا انسان‌ساز می‌داند که به‌طور ناگهانی یا بصورت فزاینده به‌وجود می‌آید و سختی و مشقتی را به جامعه انسانی تحمیل می‌کند که برای برطرف کردن آن، به اقدامات اضطراری اساسی و فوق‌العاده نیاز است (جهاننیک، ۱۳۹۳: ۵).

نتایج حاصل از بحران را می‌توان در قالب شکل شماره یک به نمایش گذاشت.

شکل ۱: نتایج حاصل از بحران (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۲۷)

رویدادها و سوانح منتج به بحران، در دو گروه عمده طبق شکل شماره دو دسته بندی می شوند:

الف) بلایای طبیعی

— مرتبط با اقلیم و باد: طوفان‌های خشکی، طوفان‌های دریایی و

— مرتبط با اقلیم و آب: مانند سیل

— مرتبط با اقلیم و زمین: مانند زلزله

— مرتبط با فضا

— مرتبط با اقیانوس‌ها

— مرتبط با دما

ب) بلایای انسان‌ساخت

۱) اکولوژیک

• بلایای زیست محیطی، قحطی و بحران غذا و حریق‌های عمدی و

۲) تکنولوژیک

• حوادث صنعتی: مانند انفجارها و نشت گازهای خطرناک، انفجارهای هسته‌ای.

• تصادفات (ریلی، زمینی، هوایی، دریایی)

۳) سیاسی

— حوادثی مانند جنگ‌ها، که ناشی از دخالت آگاهانه انسان بوده و حاصل آن تخریب کلی

جامعه می‌باشد.

(ج) همه گیری‌ها

- بیماری‌های ناشی از ناقلین: مانند طاعون
- بیماری‌های ناشی از آب، بیماری‌های ناشی از غذا (حسینی، ۱۳۸۷: ۳۰)

شکل ۲: تقسیم بندی بحران ها (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۲۹)

مدیریت بحران: دبیرخانه راهبرد بین‌الملل برای کاهش خطرات بلایای طبیعی ملل متحد، مدیریت بحران را روند نظام‌مند به کارگیری تصمیمات مدیریتی، تقویت مهارت‌های عملیاتی و ظرفیت‌سازی به منظور تدبیر سیاست‌ها، اتخاذ راهبردها و ایجاد سازگاری در جوامع به منظور کاهش پیامدهای زیان‌بار ناشی از مخاطرات طبیعی و بلایای بامنشاء زیست‌محیطی و تکنولوژیک، بیان داشته‌است (ISDR، 2009).

مدیریت بحران عبارت است از مجموعه فعالیت‌های اجرایی و تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و سیاسی وابسته به مراحل مختلف و تمامی سطوح بحران در راستای نجات، کاهش ضایعات و خسارات، جلوگیری از وقفه زندگی، تولید و خدمات، حفظ ارتباطات، حفظ محیط‌زیست و بالاخره ترمیم و بازسازی خرابی‌ها. مدیریت بحران یک نظام پویا است که با هدف کاهش احتمال وقوع بحران و کمینه‌سازی خسارات و صدمات مربوط به آن و همچنین بازگرداندن سیستم به وضعیت عادی و معمول طراحی شده است. شکل شماره سه چرخه سیستم مدیریت جامع بحران را نشان می‌دهد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، فعالیت‌های مدیریت بحران در چهار مرحله پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی قابل دسته‌بندی هستند

(حسینی، ۱۳۸۷: ۳۶).

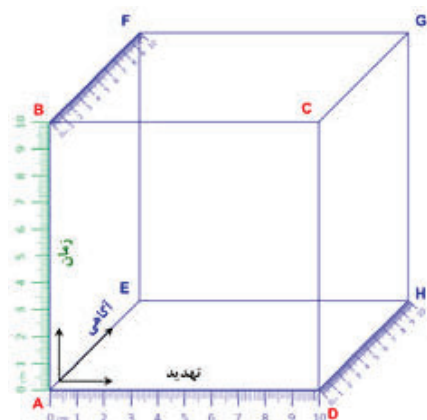
شکل ۳: چرخه مدیریت بحران (کانس^۱ و همکاران، ۲۰۱۳: ۲۱)

از این رو سامانه مدیریت بحران بایستی بگونه‌ای برنامه‌ریزی نماید که تمامی تیم‌های مقابله با بحران برابر سناریوهای از پیش تعیین‌شده و تمرین شده، آمادگی ورود به مراحل بحران را داشته باشند.

مکعب بحران: مدیریت بحران ارتباط وثیق با تصمیم‌گیری دارد اینکه در پیش رو قرار دارد، اتخاذ راه کارهای مناسب حل بحران می‌تواند چاره‌ساز و برطرف‌کننده مشکلات و حوادث مترتب باشد. به همین جهت اصولاً در حل بحران، ابتدا باید مشخصه‌های بارز آن را یعنی سه عنصر «تهدید یا فرصت»، «کوتاهی زمان» و «میزان فشار روحی» (غافلگیری - آگاهی) را مد نظر قرار داد (ساوه‌دودی، ۱۳۹۰: ۲۳۳).

با توجه به در نظر داشتن سه حوزه مورد بحث، یکی از مهمترین عوامل اثرگذار در شناخت و کنترل بحران مربوط به ارزیابی بحران است. هرمان کانت^۲ برای تشریح بحران با برشمردن سه مؤلفه تهدید^۳، زمان^۴ و غافلگیری^۵ در قالب مکعب بحران (شکل چهار)، به تشریح هشت حالت آن برابر جدول شماره یک پرداخته است. (ساوه‌دودی، ۱۳۹۰: ۲۳۴)

1. Canós
2. Herman Kant
3. Treat
4. Time
5. Surprise

شکل ۴: مکعب بحران (ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۲۳۴)

هشت حالتی که برای تشریح بحران از مکعب بحران به دست می‌آید بشرح جدول شماره یک است.

جدول ۱: هشت حالت مکعب بحران (ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۲۳۹)

نقطه	نوع و وضعیت	تهدید	زمان	آگاهی
A	کاملاً بحرانی	شدید	کوتاه	پایین (غافلگیری)
B	نوظهور	شدید	بلند	پایین (غافلگیری)
C	بطنی	ضعیف	بلند	پایین (غافلگیری)
D	ویژه	ضعیف	کوتاه	پایین (غافلگیری)
E	انعکاسی	شدید	کوتاه	بالا (پیش‌بینی شده)
F	عمدی	شدید	بلند	بالا (پیش‌بینی شده)
G	عادی	ضعیف	بلند	بالا (پیش‌بینی شده)
H	اداری	ضعیف	کوتاه	بالا (پیش‌بینی شده)

در چهار حالت اول به‌علت نبود اطلاعات، امکان پیش‌بینی و توان مقابله با بحران وجود ندارد و با وجود داشتن فرصت در نقاط C و D همچنین داشتن زمان در نقاط B و C، کماکان میزان آسیب‌پذیری بالا است. از این رو مهمترین اقدام سازمان‌ها در این حالت حرکت به سمت جمع‌آوری اطلاعات است. اگرچه در دو موردی که زمان ندارد باید امید خود را بر روی استفاده از فرصت‌ها متمرکز ساخت. (ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۲۳۹)

در چهار حالت دوم وضعیت بهتر از چهار مورد اول است، چرا که در این وضع به‌دلیل داشتن اطلاعات کافی، شناخت خوبی برای اداره امور وجود داشته و وضعیت مناسبی حاکم است. در این حالت‌ها امکان پیش‌بینی حرکت‌های بحرانی متصور بوده و سازمان با داشتن اطلاعات، می‌تواند در برخورد با بحران و جلوگیری از ادامه آن موفق باشد (ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۲۴۰).

معرفی سواحل مکران

موقعیت جغرافیایی: استان سیستان و بلوچستان در موقعیت ۵۵ درجه و ۹ دقیقه تا ۹۶ درجه و ۵۳ دقیقه عرض شمالی، و ۵۵ درجه و ۴۴ دقیقه تا ۱۹ درجه و ۶۳ دقیقه طول شرقی گسترده شده است. وسعت آن ۱۸۰۷۲۶ کیلومتر مربع است، که ۵۶۶۴ کیلومتر مربع آن مربوط به سیستان و ۶۴۳۹۵۳ کیلومتر مربع آن متعلق به بلوچستان است. این استان، ۱۱ درصد کل مساحت کشور را دربرمی‌گیرد و یکی از کم تراکم‌ترین استان‌های کشور به لحاظ جمعیتی است. این استان با داشتن حدود ۹۸۸ کیلومتر مرز آبی و ۶۵۸۸ کیلومتر مرز خاکی، از شمال به خراسان و افغانستان، از غرب به کرمان، از جنوب به دریای عمان و از مشرق به پاکستان و افغانستان محدود می‌شود. این استان دارای ۴ شهرستان است که مجموعاً ۵۳ بخش، ۶۱ شهر، ۳۵ دهستان و ۱۸۹۵ آبادی دارای سکنه را دربرمی‌گیرد (مشرق، ۱۳۹۳).

شکل ۴: استان سیستان و بلوچستان (درگاه ملی آمار ایران: ۱۳۹۷)

ویژگی‌های جمعیتی: بر اساس آمار سال ۱۳۸۲، جمعیت استان ۲,۲۱۹,۰۰۰ نفر بوده که جمعیت شهرنشین ۴۸,۲ درصد آن را تشکیل می‌داد. با توجه به نرم کشوری جمعیت شهری، یعنی متوسط ۶۴,۸، این درصد بسیار پایین است. میزان باسوادی جمعیت ۶ سال به بالا، ۶۸,۰۱ درصد و شاخص

با سوادی در نقاط شهری و روستایی، به ترتیب ۷۶،۳۷ و ۵۹،۶۸ است. پیشه عمده ساکنان منطقه، کشاورزی و دامداری است لیکن به دلیل مشکلات طبیعی، ضعف تکنیکی، کمبود سرمایه و به علاوه رشد شتابان جمعیت، بسیاری از روستاییان که از تامین حداقل معاش بازمانده‌اند به شهرها می‌آیند، یا به سمت قاچاق مواد مخدر می‌روند، یا راهی شیخ‌نشین‌های حاشیه خلیج فارس می‌شوند تا کاری پیدا کنند.

با نرخ رشد جمعیت ۲،۲۵، این استان بالاترین نرخ رشد جمعیت را در کل ایران دارد. از لحاظ جمعیت، با داشتن ۳،۱ درصد کل جمعیت کشور، رتبه دهم را به خود اختصاص داده است.

شهرستان‌های استان، شامل زاهدان، زابل، خاش، سراوان، ایرانشهر، نیک‌شهر، سرباز و چابهار و زاهدان مرکز استان است. استان سیستان، پهناترین استان ایران با ۱۱،۴ درصد کل مساحت کشور به حساب می‌آید (مشرق، ۱۳۹۳).

سواحل مکران: مکران، مکران یا مکوران، از نظر تاریخی سرزمینی ساحلی در جنوب شرقی ایران و جنوب غربی پاکستان است که در طول خلیج عمان از رأس‌الکوه در غرب جاسک تا لاس‌بلا در جنوب غربی ایالت بلوچستان پاکستان گسترده‌است. در بعضی منابع اروپایی قرن‌های ۱۶ تا ۱۸ از ایالت مکران نام برده شده‌است. در دوره‌های مختلف تاریخی این منطقه خودمختار و تحت اداره خوانین محلی بوده‌است که گاهی خود را رعایای دولت ایران می‌نامیدند. امپراتوری بریتانیا در قرن‌هیچده این منطقه را جزو هند و مستعمره بریتانیا نمود. امروزه در هند و در پاکستان شهرهایی بنام مکران وجود دارد. مکران در دوره‌های مختلف تاریخی بخشی از قلمرو ایران بوده است. مکران در نوشته‌های مسالک و ممالک و التقویم اقلیم دوم و از کرمان تا رود مهران (ایندوس) نامیده شده‌است (سفرنامه مارکوپولو نیز مکران را شرح داده) در بعضی اسناد و نقشه‌های تاریخی اروپایی و بعضی نوشته‌های عربی دریای عرب و در نوشته‌های امروزی بحرمکران نیز نامیده شده‌است (دریاباری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۶).

شکل ۵: سواحل مکران (Earth's Google:2019)

اهمیت جایگاه ژئوپلیتیک سواحل مکران: یکی از مهم‌ترین قابلیت‌های این منطقه، مجاورت آن با آب‌های

آزاد بین‌المللی در سرتاسر مرز جنوبی، همسایگی مستقیم با کشورهای پاکستان و افغانستان، و به طور غیرمستقیم با کشورهای آسیای مرکزی (از طریق ترکمنستان) است که یک راه غیرقابل چشم‌پوشی برای این کشورهای محصور در خشکی (به جز پاکستان) به دریاهای آزاد محسوب می‌شود. ولی متأسفانه، زیرساخت‌های توسعه و بسترهای ترانزیتی آن با سطح استاندارد جهانی، فاصله‌ای چشمگیر دارد. (مشرق، ۱۳۹۳)

استان سیستان و بلوچستان در مسیر دو کریدور از سه کریدور ترانزیتی بزرگ دنیا قرار دارد. این امر، منطقه مکران را به عنوان محور ترانزیتی طرح توسعه جنوب شرق مطرح می‌کند. در صورت راه‌اندازی محور ترانزیتی کشور، که از بندر چابهار آغاز و با عبور از شهرهای استان سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی، رضوی و شمالی به کشورهای آسیای میانه ختم می‌شود، این منطقه محروم، از فقر و محرومیت خارج خواهد شد و به سوی توسعه حرکت خواهد کرد (عبدالمی، ۱۳۹۱: ۲).

بندر چابهار یکی از چهارراه‌های اصلی کریدور جنوبی تجارت جهانی نیز محسوب می‌شود. این بندر به علت موقعیت استراتژیک خود و دستیابی به آب‌های آزاد بین‌المللی، جایگاه ویژه‌ای در مبادلات بین ایران و سایر نقاط منطقه دارد. چابهار نسبت به سایر نقاط ساحلی ایران، مزیت‌های خاص خود را دارد. آب‌های عمیق در خلیج چابهار، شرایط پهلوگیری کشتی‌های بزرگ و ایجاد تاسیسات بندری را فراهم می‌کند. این بندر، مهم‌ترین بندر تجاری خارج از حوضچه خلیج فارس است و از نظر سیاسی و راهبردی در مواقع جنگ و بحران‌های منطقه‌ای می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا کند. قرارگرفتن چابهار در یک خلیج، موقعیت بندری ایده‌آلی برای توسعه فیزیکی در آینده به آن می‌بخشد که بسیاری از بنادر دنیا، از آن محرومند. (مشرق، ۱۳۹۳)

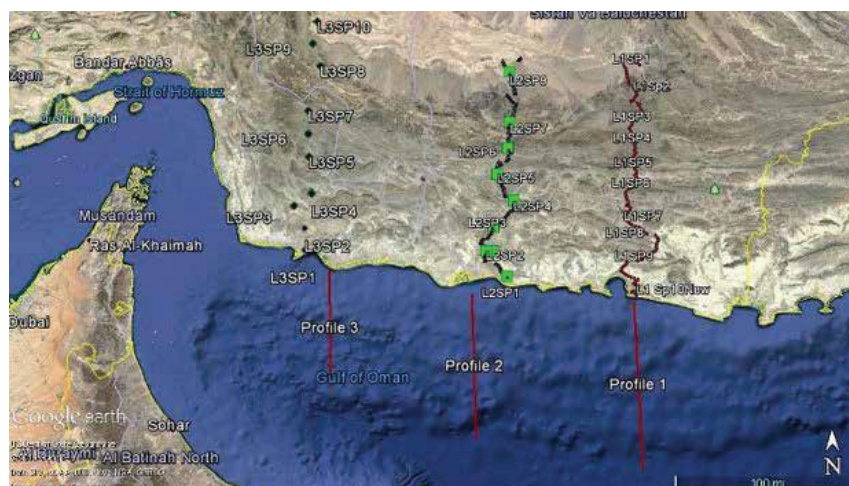
آسیب‌پذیری‌های سواحل مکران

بحران زلزله: منطقه مکران حدود ۶۰۰ کیلومتر از نوار ساحلی جنوب شرقی ایران است که در غرب به تنگه هرمز (گسل راستا لغز راست گرد میناب) و در شرق به نزدیکی شهر کراچی (گسل‌های راستا لغز چپگرد چمن و اورناچ نال^۱) محدود شده است. در امتداد مکران شاهد فروراندگی قسمت اقیانوسی صفحه عربی به زیر صفحه اوراسیا هستیم. یکی از اثرات این فروراندگی ایجاد آتشفشان‌های تفتان و بزمان در ایران و سلطان در پاکستان است و همچنین کوه‌های مکران یکی دیگر از نشانه‌های اثر فروراندگی در منطقه است. شواهد تاریخی نشان می‌دهد زلزله‌های مختلف و شدیدی در مکران روی داده، ولی تنها زلزله شدیدی که به صورت دستگاهی ثبت شده و سونامی نیز ایجاد کرده، زلزله سال ۱۹۴۵ است که سونامی به ارتفاع ۱۲ متر ایجاد کرد و به گفته تعدادی از محققان حدود چهارهزار نفر کشته شدند گسل مکران فقط حدود ۱۰۰ کیلومتر از سواحل جنوبی ایران فاصله دارد و چنانچه فعال شود،

1. Ornach Nal

پیش‌بینی می‌شود امواج ناشی از فعالیت آن در مدت زمان ۲۰ تا ۳۰ دقیقه به سواحل ایران و پاکستان برسد. از این رو به اعتقاد محققان زلزله‌شناس کشور با توجه به نزدیکی این پهنه تاریخی به منطقه عملیاتی پارس جنوبی و عسلویه، اهمیت برآوردهای مربوط به خطر سونامی در استان بوشهر به طور خاص و در خلیج فارس به طور کلی ضروری است (ایسنا، ۱۳۹۶).

در بدترین سناریوی ممکن، اگر تمام طول گسل ساحلی مکران به طول حدود ۱۰۰۰ کیلومتر بین ساحل جاسک تا ساحل کراچی در "یک رویداد زمین لرزه" یکجاگسیخته شود، انتظار رخداد زمین‌لرزه با بزرگای ۹ ریشتر هم در حالت حداکثر دور از انتظار نخواهد بود. این منطقه لرزه خیزی که زلزله‌های اخیر در آنجا اتفاق افتاده است نیز در عمل هم تحت تأثیر فرورانش بوده است و هم گسل‌های سطحی یا زلزله‌های کم ژرفاتری که در پوسته قاره‌ای اتفاق می‌افتد؛ یعنی در منطقه جنوب شرقی ایران یا جنوب غربی پاکستان فرورانشی وجود دارد که ناشی از قرارگرفتن ورقه اقیانوسی (عربی) به زیر ورقه قاره‌ای (اوراسیا) با حرکت این ورقه به سمت شمال است. در منطقه مکران یا شمال دریای عمان با دو تیپ زلزله متفاوت مواجه هستیم: لرزه‌خیزی در این ناحیه یا می‌تواند به منطقه فرورانش (بیشتر با ژرفای زیاد) یا به گسل‌های پوسته قاره‌ای (بیشتر کم ژرفا) مربوط باشد در این منطقه سه زلزله بزرگ اتفاق افتاده است و نکته مهمی که باید در این منطقه مورد توجه قرار گیرد اینست که همچنان انتظار می‌رود یک زلزله ابرراندگی (بزرگ راندگی)^۱ در این منطقه (مکران) با بزرگای حدود ۸ احتمالاً در دهه آینده در ناحیه مکران اتفاق بیفتد. (زارع، ۵۶:۱۳۹۶)

شکل ۶: گسل‌های سواحل مکران (منبع: google, 2018)

به نظر بسیاری از زلزله‌شناسان، زلزله‌ای که فروردین ۹۲ اتفاق افتاد مقدمه این زلزله با راندگی بزرگ بوده

1. Mega-Thrust

است. این زلزله بزرگ فرورانشی هنوز اتفاق نیفتاده است و در این صورت اگر کانون چنین زمین‌لرزه بزرگی زلزله در دریای عمان باشد ممکن است به وقوع سونامی منجر شود و به سواحل دریای عمان و خلیج فارس آسیب‌های جدی برساند. (زارع، ۱۳۹۶: ۴۷)

بحران سونامی

پدیده سونامی^۱ عبارتند از یکسری امواج اقیانوسی متحرک با طول موج بلند که عموماً از زمین‌لرزه‌های زیردریایی (نواحی فرورانش) ناشی می‌شوند. امواج سونامی بر اثر یک ضربه ناگهانی در عمق اقیانوس مثل وقوع زمین‌لرزه، لغزش قطعات پوسته زمین، بروز آتشفشان در عمق دریاها، انفجارات اتمی و غیره تولید شود، اما مهمترین عامل وقوع این پدیده حرکت صفحات و ایجاد امواج زلزله است. اگر عمق زمین‌لرزه کمتر باشد یا اینکه زمین‌لرزه در دریا اتفاق افتد، احتمال وقوع ابراندگی و احتمالاً سونامی ناشی از آن به مراتب بیشتر است. (ایسنا: ۱۳۹۶)

در زلزله ۱۳۹۲ در منطقه مکران پدیده‌ای به نام گل‌فشان^۲ اتفاق افتاد. گل‌فشان یا آتشفشان‌گلی ناشی از خروج گاز متان بر اثر فعل و انفعالات انجام‌شده در زمین است. در زلزله دوم مهر ۹۲ امسال بر اثر فعل و انفعالاتی که در منطقه دریای عمان در زیر زمین اتفاق افتاد گاز متان از زمین خارج شده است. حجم زیادی از گاز متان خروجی تحت تاثیر گدازه‌هایی که به نزدیکی سطح زمین راه یافته ایجاد شده است. همراه گاز متان، حجم زیادی از گل یا بخشی از مواد گدازخته‌ای نیز به سطح زمین راه یافته است که در نزدیکی ساحل جزیره‌ای در نزدیکی گوادر ایجاد کرده است نکته‌ای که باید اضافه کرد وقوع و لغزش‌های بزرگ در اثر وقوع زلزله در کف دریا است که اگر اتفاق افتد می‌تواند به وقوع سونامی منجر شود. زلزله بزرگی که ۱۰۳۶ سال پیش یعنی سال ۹۷۸ میلادی در منطقه سیراف، در نزدیکی بندرطاهری و عسلویه، اتفاق افتاد با سونامی همراه بود. از نظر تاریخی شواهدی وجود دارد که نشان‌دهنده وقوع سونامی در منطقه خلیج فارس است. چه بسا این سونامی به دلیل وقوع گسل و لغزش به همراه آن در ساحل شمالی خلیج فارس رخ داده باشد. (جام جم: ۱۳۹۲)

رخداد دو زمین‌لرزه تاریخی در سال‌های ۹۷۸ و ۱۰۰۸ میلادی در بندر تاریخی سیراف احتمالاً با رخداد سونامی همراه بوده است با توجه به نزدیکی این پهنه تاریخی به منطقه عملیاتی پارس جنوبی و عسلویه، اهمیت برآوردهای مربوط به خطر سونامی در استان بوشهر به طور خاص و در خلیج فارس به طور کلی توجیه می‌شود. جزیره کیش در جنوب ناحیه چین‌خورده زاگرس که ناحیه‌ای بسیار فعال از نظر لرزه‌خیزی، واقع است. این جزیره نیز در مجاورت گسله خمیدگی جبهه کوهستان زاگرس که گسله‌ای فشاری با شیبی به سوی شمال و در این ناحیه با روندی شرقی-غربی قرار گرفته است و به لحاظ تاریخی نیز زمین‌لرزه ۱۷۰۳ م، قیس (کیش) در اواخر دوره صفویه با بزرگای برآورد شده ۶٫۸ موجب ویرانی

1. Soo-Nah-Me
2. Mud Volcano

جزیره‌های کیش و هنگام شده است. پس از زلزله‌های ۹۷۸ میلادی و ۱۰۰۸ میلادی سیراف (بندر طاهری- عسلویه) ویرانی سیراف و از رونق افتادن آن موجب شد بسیاری از تجار به کیش مهاجرت کنند و به این ترتیب کیش رونق یافته است. ضمناً در مورد خرابی در بندر تاریخی حریره در زمین‌لرزه‌های تاریخی کیش (به ویژه زمین‌لرزه ۱۷۰۳ م) گمانه‌هایی وجود دارد (زارع، ۱۳۹۶: ۸۶)

سرمایه‌های هنگفتی برای ساخت و ساز این مجتمع‌های صنعتی و اقتصادی انجام شده است که با اتکا به ضوابط خاص ساخت و ساز و طراحی، می‌توان میزان خسارت‌ها را به کمترین میزان ممکن رساند. علاوه بر اقدامات مقابله‌ای می‌توان از سیستم هشدار برای زلزله و سونامی در سواحل مکران استفاده کرد، ضمن اینکه برای کاهش آسیب‌ها در زلزله تنها چند ثانیه فرصت وجود دارد اما در سونامی این زمان به ۱۵ دقیقه می‌رسد. در صورت ایجاد سونامی در سواحل مکران، این احتمال وجود دارد که شهر چابهار به صورت کامل درگیر شود زیرا ارتفاع بنادر مکران از جمله چابهار از سطح دریا کم است و ارتفاع موج در سونامی به ۶ تا ۹ متر هم می‌رسد. با اعمال تمهیدات اولیه و کم هزینه در سواحل مکران می‌توان از خسارات‌های سنگین پس از زلزله و سونامی در این مناطق جلوگیری کرد. (بیت‌اللهی، ۱۳۹۵: ۲۵)

بحران آب: سیستان و بلوچستان اگر نگوئیم بدترین، ضعیف‌ترین شرایط را در آبرسانی و به‌ویژه به روستاها دارد؛ عمدتاً در بلوچستان بنا بر اعلام شرکت آب و فاضلاب روستایی سیستان و بلوچستان، این استان ۵ هزار و ۵۹۴ روستا دارد که از میان آن‌ها ۲ هزار و ۵۷۰ روستا شبکه آبرسانی دارند و بقیه که بیش از ۵۰ درصد روستاهای سیستان و بلوچستان عمدتاً در مناطق مرزی بلوچستان را شامل می‌شوند، فاقد شبکه آبرسانی هستند. (عظیمی، ۱۳۹۷: ۵۶)

از میان روستاهای فاقد شبکه آبرسانی، شرکت آب و فاضلاب روستایی سیستان و بلوچستان تاکنون توانسته به یک‌هزار و ۳۰۰ روستا آبرسانی سقایی و تانکری با سهمیه روزانه هر نفر ۱۵ لیتر کند، این یعنی حدود یک‌هزار و ۷۰۰ روستای فاقد شبکه از همین آبرسانی سقایی ۱۵ لیتری هم در روز محروم هستند. از دوهزار و ۵۷۰ روستای دارای شبکه آبرسانی؛ هم‌اکنون بر اثر خشکسالی‌های پی‌درپی، تعداد ۵۰۲ روستا به‌تازگی منابع خود را از دست داده‌اند و در صف متقاضیان آبرسانی سقایی قرار گرفتند. (عظیمی، ۱۳۹۷: ۵۷)

با رجوع به هر منطقی، ۱۰ بطری یک و نیم لیتری آب نمی‌تواند برای هر نفر روزانه در این شرایط خشکسالی و خشک شدن منابع آبی، یکی پس از دیگری کافی باشد، بنابراین اعضای شوراهای اسلامی شهرهای جنوب سیستان و بلوچستان پیش‌تر در جلسه‌ای مشترک با مدیران آبی کشور خواستار ارتقای سهمیه آبرسانی سقایی از پانزده به سی لیتر شدند که با آن مخالفت شد. سهمیه پانزده لیتر آبرسانی و آن هم با ناوگان فرسوده در شأن مردم نیست. همان‌طور که پیش‌تر هم گفته شد بسیاری از

روستاها از همین سهمیه پانزده لیتری آب نیز محروم هستند و آب خود را از منابع آبی دست‌ساز در بلوچستان و یا به‌زبان بلوچی هوتگ تأمین می‌کنند. از میان روستاهای بلوچستان که با تانکر آبرسانی می‌شوند، چابهار بدترین شرایط را دارد؛ به گفته نماینده مردم چابهار در مجلس شورای اسلامی، از ۴۳۸ روستای چابهار تنها شانزده روستا به شبکه آبرسانی دسترسی دارند و بقیه با ناوگان آبرسانی سیار، آبرسانی می‌شوند. بسیاری از روستاییان با خشکسالی‌ها، روستا را ترک کردند و برای کار به شهر رفتند و در آنجا هم، کاری پیدا نکردند و وضع زندگی‌شان روز به روز بدتر می‌شود. (عظیمی، ۱۳۹۷: ۶۴)

ناوگانی که کار آبرسانی را در چابهار انجام می‌دهند بیش‌ازحد فرسوده و قدیمی‌اند، بخش عمده آن‌ها به‌جامانده از جبهه و جنگ است و بخش دیگر هم هدیه سفر مقام‌معم‌رهبری در دهه ۶۰ به چابهار است؛ این ناوگان با آنکه حداقل سی سال از عمرش می‌گذرد همچنان به کار آبرسانی در شهرستان چابهار با آن وضعیت آب‌وهوایی و فاصله دور برخی روستاگاهی تا ۱۰۰ کیلومتر مشغولند. در شهرستان چابهار به‌خاطر اهمیت صنایع مهم و نهادهای برخوردار اقتصادی مانند فولاد، پتروشیمی، بندر، گمرک، منطقه آزاد و شیلات وجود دارد، اما متأسفانه این ارگان‌ها توجهی به مشکلات مردم چابهار ندارند. شاید این نکته به ذهن برسد که مردم در همه جای کشور امسال به خشکسالی و بی‌آبی خورده‌اند اما یادآوری این نکته حائز اهمیت است که آبرسانی سقایی و بی‌آبی بلوچستان‌نشینان سال‌هاست پابرجاست منتها در سنوات اخیر به‌خاطر خشک‌شدن منابع آبی وضع بحرانی‌تری به خود گرفته است (عظیمی، ۱۳۹۷: ۶۸).

بحران ریزگردها:

ریزگردها حدود ۵۰ درصد از کشور پاکستان را تحت تأثیر قرار می‌دهد این امر می‌تواند به دیپلماسی بین‌المللی کمک کند تا ایران و پاکستان برای سیاست‌گذاری جامع در حوضه آبریز بین‌المللی هیرمند وارد مذاکره شوند تا کشور افغانستان را مجاب کنند تا آب این حوضه هر چند که سال‌های کم بارش را در پیش رو داریم، مدیریت شود. بر اساس قراردادهای بین ایران و افغانستان، سهم ایران از رود هیرمند برای تالاب هامون، ۲۶ متر مکعب در ثانیه آب است. در دوره‌های گوناگونی که افغانستان پشت سر گذاشته. چه زمانی که از ثبات سیاسی نسبی برخوردار بوده و چه زمانی که دولت مرکزی مقتدری حاکم نبوده، حق‌آبه ایران رعایت نشده است. در حال حاضر دلیل افغانستان این است که با خشکسالی مواجه است و به همین دلیل آب به شکل منظم وارد هامون نمی‌شود و حق‌آبه مشخصی ندارد. (قرائی، ۱۳۹۷: ۵۵)

در ۱۵ تا ۲۰ سال اخیر در مدیریت هامون فرصت‌سوزی شده است. این امر باعث شده که اعتماد مردم کاملاً از دست برود و نسبت به برنامه‌ریزی برای آینده خود اقدام کنند و بتوانند زندگی را برای دارا

بودن حداقل‌ها چون نفس کشیدن و دسترسی به آب آشامیدنی انتخاب کنند قرائی با تاکید بر اینکه این آمار در سال ۱۳۹۷ به مراتب بیشتر خواهد شد، گفت: در این منطقه آبی وجود ندارد، ولی آنچه مهم است، این که اقوام انسانی در کشور ما از تنوع زیادی برخوردار است و روستاهای حاشیه تالاب یک جامعه خالص قوم سیستانی بودند که با مهاجرت آنها، این نژاد را از دست دادم. این محقق حوزه تالاب هامون با بیان اینکه این مهاجرت همچنین مشکلات دیگری را در شهرها ایجاد خواهد کرد، ادامه داد: تاریخچه این مردم در حال از بین رفتن است، ضمن آنکه سیستان و بلوچستان یک منطقه مرزی است و به لحاظ امنیت ملی و پدافند غیرعامل بسیار حائز اهمیت است که مردم در این نواحی ساکن باشند و مرزداران بومی داشته باشیم و خساراتی که از این لحاظ وارد می‌شود، با پول قابل جبران نیست. در چنین شرایطی اکوسیستم زیست محیطی تالاب کاملاً شکننده و بحرانی است و به لحاظ اجتماعی نیز در سال‌های گذشته به وضعیت بحرانی رسیده است؛ چراکه مقدار کمی که فعالیت کشاورزی در منطقه صورت می‌گرفت، متوقف شده است و به گفته نمایندگان مجلس سال جاری در استان سیستان و بلوچستان اعلام وضعیت «بحرانی» و به نحو مقتضی به امور مردم رسیدگی می‌شد.

نقش نیروهای نظامی در مدیریت بحران: نظم و سازماندهی قابل وصف نظامیان و دیگر ویژگی‌های قابل توجهی که نیروهای نظامی از آن برخوردار هستند، سبب شده است در بحران و سوانح طبیعی و انسان ساخت نیز از ظرفیت آنان بهره گرفته شود. در برخی از کشورها که هنوز ساختارهای مناسبی برای مدیریت بحران شکل نگرفته است، همچنان نیروهای نظامی میدان‌دار اصلی و ایفاگر نقش‌های اصلی در مدیریت حوادث و سوانح‌اند، به‌عنوان مثال همسایه شرقی ما، کشور پاکستان که کشوری حادثه‌خیز و با آسیب‌پذیری بالایی است، ارتش این کشور نقش اصلی و بنیادی در مدیریت بحران کشور دارد و با آن که چند سالی است ساختار مدیریت بحران آن شکل گرفته، همچنان ایفاگر نقش اصلی در مدیریت بحران ارتش این کشور است.

نظامیان در همه کشورها با هدف دفاع از کشور هنگام تهدید دشمنان شکل گرفته‌اند و در فرآیند آمادگی بر توانایی‌های خود می‌افزایند تا در روزهای سخت از کیان کشور دفاع کنند. سازمان‌های مدیریت بحران نیز در همین چارچوب برای مقابله و مواجهه با مخاطرات آماده می‌شوند.

سازمان‌های نظامی همواره تعداد قابل توجهی از نیروهای سازمان‌دهی شده را با ساختاری منسجم و برخوردار از سامانه‌های فرماندهی در اختیار دارند، همچنین توان لجستیکی و به‌ویژه در اختیار داشتن گزینه‌های چندگانه‌ای از امکانات ترابری، آنان را در جابه‌جایی سریع و وسیع نیروها توانا ساخته است، سامانه‌های اطلاعاتی ارتباطی نیز شبکه گسترده‌ای را برای عملیات گسترده و هماهنگ فراهم آورده است. زیرساخت‌هایی همچون انبارهای ذخیره‌سازی و ناوگان حمل‌ونقل کالا نیز از دیگر ویژگی

برجسته یگان‌های نظامی است که نقش بی‌بدیل آنان را در مدیریت بحران برجسته می‌سازد در عملیات امدادونجات زلزله‌م، ترابری هوایی مصدومان و مجروحان در ساعات اولیه نقشی ماندگار از توان و حمایت این نیروها را در اذهان حک کرد.

در کنار همه آنچه برشمردم، برای ورود مؤثر و ماهرانه نظامیان به عرصه مدیریت بحران، موانع و کاستی‌هایی نیز وجود دارد که با تدبیر و درایت می‌توان برای رفع آن همت گمارده و بر این ظرفیت‌ها افزود. آسیب اول بیشتر به دانش و مهارت نیروهایی برمی‌گردد که در عملیات امدادونجات مشارکت می‌جویند، یگان‌های نظامی در کشورمان بیشتر منابع انسانی خود را از سربازان وظیفه تأمین می‌کنند، نیروهایی که اغلب فاقد دانش و مهارت کافی برای عملیات امدادونجات هستند، درحالی‌که امروزه در عملیات‌های امدادونجات تیم‌های استاندارد مشارکت می‌جویند که مهارت و دانش لازم را به‌گونه‌ای حرفه‌ای آموخته‌اند.

دیگر آن‌که عملیات امداد بشردوستانه بیشتر با عواطف و ارزش‌های مشترک بشردوستانه آمیخته است و از فضای رسمی و آمرانه خاص محیط‌های نظامی متفاوت است. بنابراین ضرورت دارد نیروهای از پیش آموزش دیده و افراد با توان تحمل و صبر بیشتر در چنین عملیات‌هایی مشارکت داده شوند تا در برابر اعتراضات و برخی رفتارهای خشمگینانه آسیب‌دیدگان تحمل بیشتری را از خود نشان دهند.

با همه این اوصاف نمی‌توان توانمندی‌های ویژه‌ای را که نیروهای نظامی در اختیار دارند، نادیده انگاشت و از این ظرفیت ارزشمند بهره نگرفت، در بخش مدیریت درمان مصدومان حوادث نیز واحدهای سیاری چون درمانگاه‌ها و بیمارستان‌های صحرایی بخوبی بین یگان‌های نظامی توسعه یافته است و در مواردی چون حوادث شیمیایی، میکروبی و هسته‌ای برخی از توانایی‌ها به‌گونه‌ای کاملاً اختصاصی در اختیار آنان قرار داشته و متخصصان خبره و کارآمدی در این حوزه‌ها پرورش یافته‌اند.

از حیطة خاص مدیریت بحران که پای به بیرون بگذاریم، در دایره گسترده پدافند غیرعامل، نظامیان مسئولیت‌های ویژه‌ای یافته و از توانمندی‌های بیشتری نیز برخوردارند، تهدید دشمنان و مخاطرات عامدانه‌ای که آنان رقم می‌زنند جز با نقش‌آفرینی نیروهای نظامی قابل کنترل و مقابله نیست.

پدافند غیرعامل خود حیطة‌های مشترک وسیعی با مدیریت بحران داشته و در این بخش است که نقش ویژه نیروهای نظامی قابل تعریف و تبیین است. همچنین ظرفیت خوبی که در این حوزه فراهم آمده برای مدیریت بحران فرصت مناسب و مغتنمی است. به نظر می‌رسد تعامل هرچه بیشتر مدیریت بحران با پدافند غیرعامل می‌تواند بستر ساز بهره‌جویی از ظرفیت‌های هر دو بخش باشد. همچنین آموزش نیروهای نظامی توسط سازمان‌های بشردوستانه و آماده‌ساختن آنان برای حضور در عملیات امدادونجات می‌تواند مورد توجه جدی طرفین قرار گیرد. این همکاری متقابل آموزشی می‌تواند برای سازمان‌های بشردوستانه و دخیل در مدیریت بحران نیز انجام شود، به‌ویژه در حوزه لجستیک که نظامیان در آن قابلیت‌های فراوانی دارند.

در طول سال‌ها نیروهای مسلح پاکستان در فعالیت‌های مربوط به بحران شرکت داشته‌اند تلاش‌های نیروهای مسلح عمدتاً به سمت فعالیت‌های امدادسانی، بازسازی و احیای اماکن آسیب‌دیده هدایت شده است. بررسی حضور فزاینده ارتش در بلایای اخیر و دخالت آن‌ها در مدیریت بحران، نشان می‌دهد که تأکید بیشتر باید بر پیش برنامه‌ریزی و آمادگی متمرکز شود تا به طور موثر در مدیریت بحران‌ها عمل نمایند. (شباب^۱، ۲۰۱۵: ۱۵۶)

نقش نیروهای مسلح هند در کمک به مقامات دولتی، در شرایط مدیریت بحران، به خوبی تعریف شده و یکپارچه است درحالی‌که آمادگی عملیاتی برای حوادث، آمادگی برای جنگ را تکمیل می‌کند، شرکت نمودن نیروهای مسلح در مدیریت بحران فرصتی عالی برای نیروهای مسلح فراهم می‌کند تا خصوصاً در مناطق تحت تأثیر تروریسم و نزاع جمعی، برنده شود. ازاین‌رو، نیروهای مسلح هند باید ظرفیت‌های عملیاتی خود را افزایش دهند. مسئله مهم اینست که بهینه سازی توانمندی‌های نیروهای مسلح در امر نجات و بازسازی مناطق بحران‌زده با ادغام آن‌ها در دستگاه دولتی و همکاری همه جانبه، به عنوان یکی از مهمترین مشارکت‌های نیروهای مسلح باید به عنوان بخشی از روند برنامه‌ریزی مدیریت بلایای طبیعی در ایالت‌ها به رسمیت شناخته شوند. (راج^۲، ۲۰۰۸: ۱۷۶)

نیروی دریایی راهبردی آجا و سواحل مکران

رهبر معظم انقلاب در دیدار با فرماندهان نیروی دریایی ارتش، سواحل گسترده جمهوری اسلامی و به‌ویژه ساحل دریای عمان و عقبه آن در منطقه مکران را ثروت عظیم ملی توصیف کرده و افزودند: اگر دولت و سایر مسئولان با نگاه راهبردی به مناطق دریایی، به کمک بیابند، این منطقه عظیم و مهم می‌تواند توانایی‌های زیادی را برای جمهوری اسلامی به وجود آورد.^۳

همچنین در تاریخ ۹ آذر ۹۳ در دیدار فرماندهان نیروی دریایی ارتش، دوران صلح را فرصت مغتنمی برای خدمت نیروهای مسلح در بخش‌های علمی، سازندگی و افزایش بازدارندگی خواندند و افزودند: مساله آبادسازی سواحل مکران نیز جزء همین کارهای اساسی است که باید با همکاری دولت، برنامه‌های مورد نظر در این منطقه با سرعت بیشتری دنبال شود.

نیروی دریایی راهبردی ارتش، با این تدبیر به شرق تنگه هرمز و استقرار در سواحل مکران متمایل شد تا از منابع دریایی این منطقه بهره لازم را ببرد. نگاه بلند فرماندهی معظم کل قوا که سبب حضور نیروی دریایی در سواحل مکران شده است، بیانگر اهمیت این سواحل به خاطر وصل کردن کشورما به آب‌های آزاد جهان است. امیر دریادار حبیب‌الله سیاری فرمانده پیشین نیروی دریایی ارتش در همین زمینه گفته است: «در حال حاضر هزاران نفر از کارکنان نداجا، جهت آبادانی و ارتقای منطقه مکران با خانواده‌هایشان

1. Shabab

2. Raj

۳. بیانات ۷ آذر ۹۱

و مقادیر بسیاری از تجهیزات در سواحل مکران از میناب تا پسابندر مستقر شده‌اند». به گفته وی «نیروی دریایی ارتش امروز ژئوپلیتیک متروک و فراموش شده دریای عمان و سواحل مکران را تبدیل به یک ژئوپلیتیک فعال، کارآمد، ارزشمند و قدرت‌آفرین کرده است».^۱

زیرساخت‌های توسعه و بسترهای ترانزیتی سواحل مکران با سطح استاندارد جهانی، فاصله‌ای چشمگیر دارد و از همین‌رو، توجه ویژه به توسعه مکران که از سوی دولت در برنامه ششم توسعه گنجانده شده و همچنین حضور میدانی و دامنه‌دار ارتش در سواحل این منطقه، روند توسعه این منطقه راهبردی و استراتژیک را پُرشتاب‌تر از گذشته کرده است.

یکی از مهم‌ترین قابلیت‌های این منطقه، مجاورت آن با آب‌های آزاد بین‌المللی در سرتاسر مرز جنوبی، همسایگی مستقیم با کشورهای پاکستان و افغانستان و به طور غیرمستقیم با کشورهای آسیای مرکزی است. استان سیستان و بلوچستان در مسیر دو کریدور از سه کریدور ترانزیتی بزرگ دنیا قرار دارد. این امر، منطقه مکران را به عنوان محور ترانزیتی طرح توسعه جنوب شرق مطرح می‌کند در صورت راه‌اندازی محور ترانزیتی کشور، که از بندر چابهار آغاز و با عبور از شهرهای استان سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی، رضوی و شمالی به کشورهای آسیای میانه ختم می‌شود، این منطقه محروم، از فقر و محرومیت خارج خواهد شد و به سوی توسعه حرکت خواهد کرد. (میزان، ۱۳۹۶)

با تلاش‌ها و اقدامات نیروی دریایی ارتش، فرودگاه جاسک در آذر ماه ۱۳۹۶ افتتاح شد و بدین ترتیب، این بندر راهبردی به شکلی بهینه‌تر مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت و روند توسعه سواحل مکران را پُرشتاب‌تر از گذشته ادامه خواهد داد.

ساختار سامانه ملی مدیریت بحران

ظرفیت های نیروی دریایی

در این بخش ضمن مد نظر قرار دادن مراحل سه گانه مدیریت بحران (قبل از بحران، حین بحران و پس از بحران)، چگونگی بهره‌گیری از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های نیروی دریایی در سواحل مکران را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

نیروی انسانی

با پیشرفت دانش بشری، مدیریت بحران جایگاه جدیدی در زندگی انسان پیدا کرد. در گذشته انسان با وقوع حادثه، ورود به آن را امری حیاتی احساس می‌کرد، اما امروزه این مهم قبل از وقوع حادثه مورد توجه قرار می‌گیرد. این روش که به اصطلاح همان رویکرد «پیشگیری مقدم بر درمان است»، به طور عمده در تمامی زندگی انسان‌ها و در سطح کلان‌تر جوامع و حتی حکومت‌ها مورد توجه قرار گرفته و افراد و سازمان‌هایی که در زمان غیر بحران در این زمینه چاره‌اندیشی نموده‌اند، زندگی و حیات جوامع

خود را در مواجهه با بحران با اِمنی بیشتری همراه ساخته‌اند. (ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۱۸۱)

مرحله قبل از بحران، پیش‌بینی و پیشگیری است. تشکیل ستاد بحران و تیم‌های بحران از شاخصه‌های مرحله قبل از بحران است. ستاد بحران در ساختار سلسله‌مراتبی، بالاتر از تیم مدیریت بحران قرار می‌گیرد و ستاد است که اعضای تیم مدیریت بحران، شرح وظایف و مأموریت آن‌ها را مشخص و ابلاغ می‌کند.

(ساوه‌درودی، ۱۳۹۰: ۱۸۵)

هماهنگی بین سازمان‌ها، فرآیندی است که تمام سطوح حکومتی در کنار یکدیگر به طور مؤثر و کارآمد فعالیت می‌کنند. سامانه هماهنگی بین سازمانی، ترکیبی از فضاها، فیزیکی، تجهیزات، نیروهای انسانی و دستورالعمل‌ها می‌باشد که در یک سامانه مشترک برای هماهنگی منابع و پشتیبانی عملیات مدیریت بحران، یکپارچه شده است.

پایگاه‌های نیروی دریایی ارتش در سواحل مکران از وجود افسران زنده و با تجربه‌ای بهره می‌برند که سال‌های متمادی وظیفه فرماندهی را به عهده داشته و در میان این افسران قطعاً فرماندهان خوش‌فکر و با تجربه‌ای وجود دارند که به دفعات قرار گرفتن در شرایط بحرانی دریا را تجربه کرده و آمادگی اتخاذ بهترین تصمیمات را در حداقل زمان ممکن دارا می‌باشند.

لازم به ذکر است، بروز حوادث دریایی، از دشوارترین حالات بحران به‌شمار می‌آید که نقش فرمانده شناور در مدیریت آن بسیار حائز اهمیت می‌باشد.

از این‌رو فرماندهان و کارکنان باتجربه نیروی دریایی مستقر در سواحل مکران می‌توانند با قرار گرفتن در هسته اصلی ستاد بحران و همچنین مشارکت کامل در تشکیل تیم‌های بحران، کمک شایانی به تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در قبال بحران‌های پیش‌بینی شده و همچنین اقدام در شرایط بحران باشند. علاوه بر مدیران، ساختار نیروی انسانی نیروی دریایی ارتش متشکل از کارکنان آزموده، از آمادگی لازم جهت ورود به مراحل بحران رادار می‌باشند. به اقتضای زندگی در شرایط دشوار دریا و جهت کسب آمادگی مقابله با هر گونه حادثه طبیعی و غیر طبیعی در دریا، کارکنان نیروی دریایی ارتش چه در شاخه تفنگداران دریایی و چه در سایر رسته‌های کاری، همواره تحت آموزش و بازآموزی دوره‌های آموزشی موسوم به کنترل صدمات هستند.

دوره‌های کنترل صدمات شامل آموزه‌هایی است که موجب ایجاد آمادگی مقابله با انواع بحران‌های طبیعی و غیرطبیعی در کارکنان نیروی دریایی می‌شود. که صد البته اینگونه دوره‌های مدون و مداوم کمتر در سایر نیروها و سازمان‌های غیر دولتی به چشم می‌خورد.

پشتیبانی منابع

نیروی دریایی ارتش در جهت اهداف راهبردی پشتیبانی یگان‌های شناور خود، دارای یگان‌های

پشتیبانی کننده‌ای می‌باشد که در فاصله‌ای نه چندان دور از ناوگان دریایی جنوب کشور مستقر می‌باشد. مکان‌یابی این آمادگاه‌ها بگونه‌ای انجام گرفته تا بتوان در کوتاه‌ترین زمان ممکن و ایمنی بالا، اقلام و تجهیزات مورد نیاز را توسط شبکه ریلی، زمینی و هوایی کشور به سلامت به ناوگان جنوب منتقل کرد. (نویسندگان)

بهره‌گیری از این توانمندی بالقوه می‌تواند در زمان وقوع حوادث و بروز بحران، با مد نظر قراردادن محدودیت زمان، بعنوان یکی از منابع پشتیبانی مناطقی که دچار بحران گردیده‌اند عمل نماید. همان‌گونه که اشاره شد، شبکه ارتباطی زمینی و هوایی جهت ارسال نیازمندی‌های مناطق بحران زده کمک شایانی به امر کمک رسانی خواهند کرد.

خطوط مواصلاتی

امکان دسترسی به منطقه بحران‌زده، در ساعات اولیه بحران از مهم‌ترین اقداماتی است که بمنظور اعزام تیم‌های کمک رسان، تخلیه آسیب دیدگان و یا ارسال هرگونه پشتیبانی دیگر بایستی فراهم گردد. دسترسی دریایی برای نواحی ساحلی در هنگام بروز حوادث و بحران‌ها می‌تواند بگونه‌ای آسیب‌پذیری و نقصان جدی محسوب گردد. ولی از آنجا که سواحل مکران از سمت دریا کاملاً در محدوده عملیاتی نیروی دریایی ارتش قرار دارد، از این رو امکان دسترسی به این سواحل حتی در زمان وقوع شدیدترین بحران‌ها همچون زلزله و سونامی، با امکانات و تجهیزات این نیرو، فراهم خواهد آمد.

شناورهای نیروی دریایی ارتش توانمندی برقراری ارتباط بین سواحل مکران و سایر بنادر و جزایر کشور را دارا هستند. این توانمندی به نیروی دریایی ارتش اجازه می‌دهد تا از راه دریا هرگونه پشتیبانی را بمنظور پشتیبانی از شرایط بحران در سواحل مکران بعمل آورد.

بجز شناورهای سطحی، نیروی دریایی ارتش با بهره‌گیری از توانمندی هواناوها، از این امکان برخوردار خواهد بود که در سواحل که امکان فعالیت شناورهای سطحی وجود نداشته باشد از شناورهای اثر سطحی همچون هواناو بهره بگیرد.

علاوه بر موارد فوق، نیروی دریایی مجهز به ناوگان هوایی موسوم به هوادریا می‌باشد که با بهره‌گیری از هواپیماهای بال ثابت و بالگردهای دریایی، چرخه مواصلاتی در مناطق بحران زده را به خوبی تکمیل و پوشش خواهند داد.

لازم به ذکر است که پایگاه‌های هوادریای ناداجا، همزمان با گسترش نیروی دریایی در سواحل مکران، در مناطق عملیاتی این سواحل استقرار یافته‌اند.

همچنین با تلاش‌ها و اقدامات نیروی دریایی ارتش این نیرو، فرودگاه جاسک در آذر ماه ۱۳۹۶ افتتاح شد و بدین ترتیب، این بندر راهبردی به شکلی بهینه‌تر مورد بهره‌برداری قرار خواهد گرفت.

ارائه خدمات بهداشتی و درمانی

ایجاد مراکز بهداشتی و درمانی از مهم ترین موهبتات استقرار پایگاه‌های نظامی در جای جای کشور به حساب می‌آید. با توجه به تجهیزات و امکان نسبتاً پیشرفته در این مراکز درمانی، اثر بخشی آن‌ها در فراهم آوردن کم در لحظات اولیه وقوع بحران به کرات در کشور عزیزمان به اثبات رسیده است.

از آنجا که سواحل مکران، از مناطق کمتر بهره‌مند کشور محسوب شده و آنچنان که شایسته مردمان این دیار است، از امکانات کشور استفاده نمی‌نمایند و با توجه به اینکه در توسعه و آبادانی سواحل مکران سهم عمده‌ای به نیرو دریایی ارتش تعلق گرفته است، از این رو بایستی در ایجاد مراکز درمانی و بهداشتی در این سواحل به یک موضوع اساسی توجه داشت که بجز رفع نیاز پایگاه‌های نظامی به امور درمانی، نیازهای ساکنان اصلی و بومی این سرزمین نیز مد نظر قرار گرفته و بگونه‌ای عمل شود که بخشی از نیازهای درمانی این مناطق و چه بسا قسمت عده این نیازها به کمک نداجا مرتفع گردد. (نویسندگان) بدیهی است پیامد چنین عملکردهایی در عرصه‌های متفاوت، نتایج و بازخودهای مثبت و قابل توجهی بدنبال خواهد داشت که یکی از آن‌ها تسهیل در خدمت رسانی در زمان وقوع بحران می‌باشد.

ارتباطات یکپارچه

ارتباطات منطقه حادثه از طریق موارد زیر تسهیل می‌گردد:

- ایجاد و بکارگیری از یک برنامه ارتباطی مشترک
- سامانه‌ها و دستورالعمل‌ها و تجهیزات خبراتی مشترک بین سازمان‌ها
- فراهم آوردن یک سامانه خبراتی یکپارچه شامل داده و سیگنال در منطقه، قبل از وقوع حادثه، بسیار حیاتی است. یک سامانه خبراتی دارای سه جزء اصلی است: (علمداری، ۱۳۸۷: ۱۹۴)

- تجهیزات

- سامانه‌های تخصصی

- دستورالعمل‌ها

به جرأت می‌توان گفت، قابل اطمینان ترین سامانه‌های خبراتی که دارای تداوم عملیاتی بوده و در زمان بروز هرگونه بحران یا حادثه‌ای دارای جایگزین عملیاتی مانند پست‌های فرماندهی باشند، فقط سامانه‌های خبراتی نظامی می‌باشند. برتری سیستم خبراتی نیروی دریایی راهبردی ارتش بدان جهت است که در صورت عدم امکان برقراری ارتباط در فواصل بلند زمینی، قادر است زنجیره ارتباط خود را از طریق دریا و با شناورهای سطحی تکمیل نموده و به تبادل پیام مبادرت ورزد.

همکاری در تأمین آب شرب

با توجه به بحران بی‌آبی در شهر و روستاهای ساحلی چابهار و کنارک بهترین راه برای پایان دادن

به این بحران چه در بخش کشاورزی و چه بهداشتی و آشامیدنی استفاده از آب دریا و احداث آب شیرین کن است. هم‌اکنون کشورهای خشک حاشیه خلیج فارس با احداث کارخانه‌های آب شیرین کن از بحران آب گذر کرده و سالانه میلیون‌ها مترمکعب آب دریا را با استفاده از آب شیرین کن‌های بزرگ شیرین‌سازی و علاوه بر مصارف جاری با همین آب به کشاورزی نیز می‌پردازند. (ایسنا، ۱۳۹۶)

البته کشورهای عربی حاشیه دریای عمان، خلیج فارس و همچنین پاکستان پیش از این، به این موضوع ورود و از آب دریا برای صنعت، کشاورزی و شرب بهره برداری کرده اند. وی با بیان این که وقتی سیستان و بلوچستان از این نعمت خدادادی برخوردار است، بدون تردید باید به این سمت حرکت کرد. برای عملی شدن این مهم در گذشته قدم‌هایی برداشته شده اما این که چرا در این مدت اقدام خاصی انجام نشده می‌توان به هزینه‌بر بودن طرح اشاره کرد، دلیل دیگر آن نیز این است که دولت در سال‌های گذشته نتوانسته است بر این موضوع تمرکز کند و به عبارتی این طرح جزو سیاست‌های دولت نبوده است. اما طی چند سال اخیر طرح توسعه سواحل مکران در دستور کار دولت قرار گرفته و برنامه‌های جدی را در این باره شروع کرده است، شورای سواحل مکران نیز به ریاست معاون اول رئیس جمهور با عضویت وزارتخانه‌ها و سازمان‌های مختلف، راه اندازی و جلسات متعددی درباره توسعه این سواحل برگزار شده که یکی از طرح‌هایی که در این بخش پیگیری شده طرح شیرین کردن آب دریاست. (نجفی، ۱۳۹۶)

بررسی‌ها حاکی از آن است که تأسیس شهرک‌های آب شیرین کن یکی از موارد مهمی است که نیروی دریایی ارتش می‌تواند در دستور کار خود قرار دهد. موفقیت در اجرای چنین طرحی، علاوه بر تأمین آب شرب شهرک‌های نظامی مستقر در سواحل مکران، قدم بسیار موثری درخصوص بهبود وضعیت ناگوار ساکنان و بومیان سواحل مکران درخصوص تأمین آب آشامیدنی بهداشتی خواهد بود. این امر نه تنها از تبدیل معضل تأمین آب به بحران و تبدیل آن به یک موضوع امنیتی خواهد کاست، بلکه در افزایش مقبولیت یک نیروی نظامی در منطقه‌ای مرزی و به شدت بحران‌خیز خواهد افزود.

بحران مشاغل کاذب

بحران بیکاری در سواحل مکران باعث بروز مشاغل کاذب همچون قاچاق کالا و سوخت در این منطقه گردیده است. ساکنان سواحل مکران با توجه به سیاست‌های نادرست پیشین، به جای روی آوردن به دریا که منبع لایزال نعمت‌های الهی در این خطه می‌باشد، به علت فقر فرهنگی و بسیاری از دلایل اجتماعی دیگر، رغبت چندانی به دریا نشان نداده‌اند.

نیروی دریایی راهبردی ارتش با جدیت تمام درصدد پایه‌گذاری هنرستان‌های دریایی در سواحل مکران است تا از این طریق فرهنگ دریا را مجدداً در بومیان و ساکنان این منطقه احیا نموده و با تربیت و آموزش نیروهای جوان، نسبت به اشتغال آن‌ها در مشاغل دریایی قدم ماندگاری در این زمینه بردارد. موفقیت

در این زمینه، نه تنها از گرایش ساکنان این سرزمین به مشاغل کاذب خواهد کاست، بلکه با برنامه‌ریزی حساب شده و آینده‌پژوهی دقیق می‌تواند از مهاجرت بومیان منطقه و خالی شدن یک منطقه مرزی جلوگیری خواهد کرد.

روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش در این تحقیق از به لحاظ نوع، توصیفی - تحلیلی بوده که با بهره‌گیری از ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بهره‌مندی از کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌ها، اسناد و مطالب درج شده در خبرگزاری‌ها و پایگاه‌های خبری (اینترنتی) داده‌ها گردآوری و تدوین شده است.

نتیجه‌گیری

موارد مطالعه شده مؤید این مهم است که در حال حاضر قسمت اعظم آسیب‌پذیری‌های سواحل مکران احصاء شده و توانمندی‌های موجود در منطقه نیز تا حد قابل توجهی قابل جمع بندی می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد نیروی دریایی راهبردی ارتش جمهوری اسلامی ایران دارای توان بالقوه‌ای از نظر تأسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مجرب و توانمند است که می‌توان از آن بعنوان یک پشتوانه دائمی حاضر در منطقه با قابلیت اطمینان از عملکرد موقع یاد کرد. چنین پتانسیلی قادر است در نقش بازوی توانمندی در مواقع بروز بحران، مبادی ذریع ستادهای بحران را یاری رساند.

این امر مستلزم تدوین دستورالعمل‌های اجرایی و تفاهم‌نامه‌های مستحکم فی‌مابین سایر اعضای ستاد بحران سواحل مکران است. چراکه در مواقع بروز بحران، وظایف و حیطه مسئولیت هر یک از گروه‌های ستاد بحران بایستی بگونه‌ای شفاف و از پیش تعیین شده، تدوین و روابط بین اعضا بدرستی تعریف گردند.

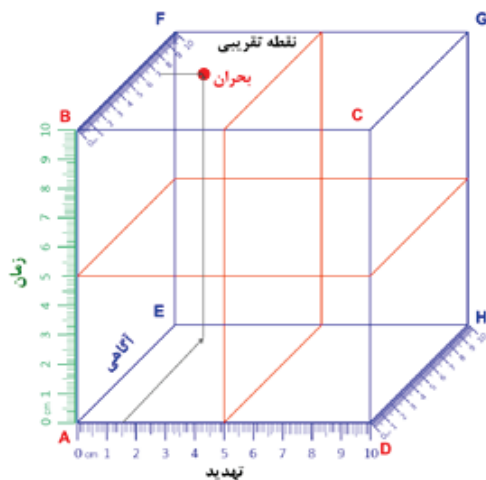
انطباق شرایط فعلی سواحل مکران را با اصول مکعب بحران بیانگر آنست که:

با توجه به نقاط آسیب‌پذیر متعدد در منطقه، میزان تهدید درصد بالایی را به خود اختصاص داده است اگرچه رسیدن به میزان دقیق این مؤلفه مستلزم کار گسترده آماری و کارشناسی دقیق می‌باشد.

در حال حاضر مرحله قبل از وقوع بحران در سواحل مکران حاکم است بنابراین مؤلفه زمان تا حد قابل توجهی به نفع سامانه مدیریت بحران بوده امکان هرگونه اقدامی درخصوص جمع‌آوری اطلاعات و ارزیابی و تحلیل آن بمنظور تولید و افزایش میزان آگاهی، برابر مدار اطلاعاتی فراهم خواهد بود.

از طرفی توانمندی‌های یک ارگان نظامی مستقر در منطقه مانند نیروی دریایی راهبردی ارتش نیز از نقاط قوت تصمیم‌گیری، سناریونویسی و عکس‌العمل در هنگام بروز بحران به شمار می‌آید.

چنانچه بخواهیم وضعیت سواحل مکران را در مکعب بحران ترسیم کنیم به شکل ۱۰ دست خواهیم یافت.

شکل ۹: وضعیت سواحل مکران در مکعب بحران

همان گونه که در مکعب بحران نیز قابل تحلیل است، وضعیت کنونی سواحل مکران در محدوده F قرار گرفته است. برخلاف میزان بالای تهدیدات، به مدد میزان آگاهی و در دسترس بودن زمان، قطعاً نبایست وضعیت غافلگیری در زمان بروز بحران حادث شود.

این حالت که به آن به بحران عمده نیز اطلاق می شود، مشورت‌ها منحصر به گروه معدود در سطح بالای تصمیم‌گیری‌ها بوده و گروه‌ها و سازمان‌های متعددی در تصمیم‌گیری شرکت می کنند، از این رو ریزنی‌های جهت اخذ تصمیم همراه با راه کارهای متعدد جلوه می نماید و این امر ممکن است نهایتاً خود به یک بحران مبدل شود. (ساوه‌دودی، ۱۳۹۰: ۲۳۸)

در این میان نیروی دریایی نیز می تواند ضمن جمع‌آوری اطلاعات، نسبت به تقویت نقاط ضعف خود اقدام و در زمان بروز سوانح و بحران‌های منطقه‌ای هم جهت تسهیل مدیریت بحران و هم بمنظور حفظ و ثبات توانمندی خود در زمان بروز بحران در کوتاه‌ترین زمان ممکن اقدام نماید.

همچنین نباید از این نکته غافل ماند که عملکرد نیروی دریایی راهبردی ارتش به‌ویژه در زمان وقوع بحران قطعاً مورد رصد و تحلیل همسایگان شرقی و مهمانان ناخوانده در دریای عمان و خلیج فارس^۱ قرار خواهد گرفت و عکس‌العمل هرچه قدرتمند این نیرو در شرایط بحران نه تنها موجب تسهیل در مدیریت بحران سواحل مکران می شود، بلکه به مثابه یک رزمایش، نمایش قدرت و اقتدار نیز خواهد بود.

پیشنهادهای

با جمع بندی آنچه گفته شد، پیشنهاد می گردد سازمان پدافند غیرعامل، به عنوان متولی امر، با استناد

به اسناد بالادستی همچون قانون اساسی کشور، نسبت به تدوین اساسنامه یا دستورالعمل‌های اجرایی که بیانگر وظایف و حدود اختیارات ارگان‌های نظامی در مواجهه با انواع بحران‌های طبیعی و یا انسان‌ساخت باشد، اقدام نماید. این دستورالعمل‌ها بایستی بگونه‌ای تدوین گردد که به‌صراحت حوزه عملکرد و زمان و چگونگی ورود یک یگان نظامی به عرصه بحران را ضمن لحاظ نمودن توانمندی‌ها و استعداد آن نیرو بیان داشته و به تأیید مبادی ذیربط لشکری برسد.

منابع

- اسکندری، حمید (۱۳۹۲)، *الگوهای سناریو نویسی در مدیریت بحران*، بوستان حمید، تهران.
- رئیس اکبری، قاسم (۱۳۸۴)، *بلایا و اقدامات اولیه*. مجموعه کتب آموزش بهورزی، سخن گستر، تهران.
- جهانتیغ، نادر (۱۳۹۳)، *کارکرد سناریونویسی در تصمیم گیری اقتصادی مبتنی بر روش AHP با رویکرد مدیریت بحران*، سومین همایش ملی آینده پژوهی، تهران.
- صفایی، علی. مرادی، حسین و فاخران، سیما (۱۳۹۶)، *ارزیابی آسیب پذیری خط ساحلی مکران*، نخستین همایش بین المللی سامانه اطلاعات جغرافیایی جاده ابریشم، تهران.
- عبدالمی، علی (۱۳۹۱)، *نقش سواحل مکران در امنیت منطقه و امنیت کشور و راهکارهای استفاده بهینه از این سواحل*، جهاد دانشگاهی، تهران.
- کشکولی، محمدرضا، صیدیگی، صادق: (۱۳۹۵)، *نقش و جایگاه برنامه ریزی شهری در کاهش اثرات بلایای طبیعی (سیل و زلزله) در شهرستان اسدآباد با استفاده از تحلیل SWOT، مطالعات هنر و علوم انسانی*، شماره ۸ و ۹، صص ۲۹-۴۵.
- مقیمی، ابراهیم: (۱۳۹۳)، *استفاده از نرم افزار ComMIT در پهنه بندی خطر سونامی در سواحل جاسک*. *نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی*، سال اول شماره ۲، تهران، صص ۱-۲۵.
- نوری سامله، زهرا (۱۳۹۵)، *چالش تغییر اقلیم در مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی ایران موردی: سواحل مکران*، دومین کنگره بین المللی علوم زمین و توسعه شهری، تبریز.
- نبی، امین. سرور زاده، سید کوروش. عبدالله زاده فر، علیرضا و شیبانی، حسین (۱۳۹۵)، *سازمانهای مرتبط با بحران شهر شیراز و اولویت بندی عوامل موثر در مدیریت بحران شهری*، دومین کنگره بین المللی علوم زمین و توسعه شهری. شیراز.
- ساوه درودی، مصطفی (۱۳۹۰)، *مدیریت بحران*، دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران.
- عابدی، قدرت الله (۱۳۷۷)، *بررسی بلایای طبیعی و نقش آن در توسعه پایداری با تأکید بر ایران*. *اطلاعات جغرافیایی (سپهر)*، شماره ۲۸، صص ۵۲-۶۴.
- علمداری، شهرام (۱۳۸۹)، *الگوها و دیدگاهها در مدیریت بحران*، بوستان حمید، تهران.
- _____، ۱۳۹۲، *خبرگزاری مشرق*.
- _____، ۱۳۹۶، ۱۲ آذر، *خبرگزاری میزان*.
- _____، ۱۳۹۶، ۷ بهمن، *خبرگزاری مشرق*.
- بیت اللهی، علی: ۱۳۹۵، ۱۶ آذر، *خبرگزاری مهر*.

- زارع، مهدی: ۱۳۹۶، ۶ آبان، خبرگزاری ایسنا.
- عظیمی، سیدامیرحسین: ۱۳۹۷، ۳۰ تیر، خبرگزاری تسنیم.
- قرائی، احمد: ۱۳۹۷، ۲۸ مرداد، خبرگزاری ایسنا.
- خبرگزاری دانشگاه آزاد اسلامی آنا: ۱۳۹۷، ۲۱ بهمن ماه <http://yon.ir/TkYAr>
- جام جم، ۱۳۹۲، ۲۲ مهر، روزنامه جام جم.

منابع انگلیسی

- Arshad Ali, Raja Shabab: 2015, Armed Forces and Disaster Management, **American Journal of Social Science Research**.
- Canós, J. H., Borges, M. R., Penadés, M. C., Gómez, A., & Llavador, M. (2013). Improving emergency plans management with SAGA. *Technological Forecasting and Social Change*, 80(9), 1868-1876. Raj, Alok: 2008, Armed Forces in Disaster Response, **CLAWS Journal**.
- Titov, V. V., Moore, C. W., Greenslade, D. J. M., Pattiaratchi, C., Badal, R., Synolakis, C. E., & Kânoğlu, U. (2011). A new tool for inundation modeling: Community Modeling Interface for Tsunamis (ComMIT). **Pure and Applied Geophysics**, 168(11), 2121-2131.
- ISDR, U. (2009). **UNISDR terminology on disaster risk reduction**. Geneva, Switzerland, May.